

Проблемът с „махайрата“ от Софрониево

Тодор Бояджиев ^a, Георги Нехризов ^b

^a Магистър по археология, Великотърновски университет „Св. св. Кирил и Методий“, Велико Търново, България; tedboyar@gmail.com

^b Секция за Интердисциплинарни изследвания и Археологическа карта на България, Национален археологически институт с музей, Българска академия на науките, София, България; nehrizov@gmail.com

---

The so-called makhaira from the village of Sofronievo

Todor Boyadzhiev ^a, Georgi Nekhrizov ^{b*}

^a Master of Archaeology, Veliko Tarnovo University “St Cyril and St Methodius” Veliko Tarnovo, Bulgaria; tedboyar@gmail.com

^b Department of Interdisciplinary Research and Archaeological Map of Bulgaria, National Institute of Archaeology with Museum, Bulgarian Academy of Sciences, Sofia, Bulgaria; nehrizov@gmail.com

* Corresponding author

ABSTRACT

The sword from the village of Sofronievo, Vratsa region, has long been accepted as the earliest representative of the makhaira type swords in Thrace. However, a re-examination of this weapon reveals significant discrepancies with its initial interpretation. Analysis of archival data and direct observation of the artifact show that the “handle” is actually a type III3B cross-shaped axe (according to Wesse’s typology), which was incorrectly identified as the handle of the blade found in the same complex. This interpretation was probably suggested because the working edge of the axe is also damaged, as can be seen in the photograph in the original publication. For this reason, the axe was later attached (welded) to the blade of the sword during the subsequent restoration. Furthermore, the discrepancies between the original publication of the weapon and its current condition indicate that the interventions made were not adequately documented. A comparative analysis with similar artefacts suggests that the blade is more like the swords of the Basarabi type. These observations require a reassessment of the find and its place in the classification of Thracian offensive weapons. The incorrect interpretation of the sword from Sofronievo highlights the importance of critical rethinking of previously published materials and their significance for refining the typology and chronology of Iron Age weapons in Thrace

KEYWORDS

Early Iron Age, swords with T-shaped hilts, cross-shaped axe, makhaira

---

Въведение

Предмет на тази публикация е мечът, определен като махайра от с. Софрониево. Богдан Николов публикува контекста, от който произхожда оръжието, със следното описание: „В двора на Маринчо Чуков, в западната част на селото, е била разположена малка могила, която едва се различавала. По време на обработка на лозе, собственикът разкопал могилата, разкри-

Обр. 1. Мечът от Софрониево. Горе – оригиналната фотография при публикуването му през 1965 г. и преди реставрацията (по Nikolov 1965, obr. 4a). Долу – снимка на сегашното състояние на оръжието (снимка Г. Нехризов)

Fig. 1. The sword from Sofronievo. The image above is the original photograph when it was published in 1965 and before restoration (after Nikolov 1965, fig. 4a). The photograph below shows the current condition of the weapon (photo G. Nekhrizov)

Обр. 2. Близък план на мястото на запояване на двата предмета (снимка Г. Нехризов)
Fig. 2. Close-up of the soldering point between the two objects (photo G. Nekhrizov)

вайки слой от земя с дебелина около 0,40 m. Под него се намира ред от големи речни камъни, а под тях се открива огнище, съдържащо недогорели човешки и конски кости, пепел, парчета от счупен глинен съд, както и бронзова юзда (впоследствие изгубена). Откритият инвентар включва и извита желязна махайра с едно острие, с обща дължина 0,53 m, от които 0,15 m е дръжката. Острието било леко извито при основата на дръжката и постепенно се стеснява към върха. Дръжката завършва с извити нагоре краища и два симетрични израстъка, като не се установили следи от обков“... (Nikolov 1965, 166).

Освен меча (обр. 1) в музея във Враца са предадени и два железни върха за копия, желязна верижка-колан и следните бронзови предмети: фиала, двуспирална фибула, ажурен завършек на колан, спирална гривна, 11 различни украси от конска сбруя, включително богато украсен начелник. Тези находки най-вероятно са част от инвентара на този могилен гроб или гробове (Nikolov 1965, 166–170, obr. 4–8).

При по-внимателен преглед на публикуваните илюстрации на меча от Софрониево може да се установи, че дръжката много наподобява брадва от вида кръстовидни брадви

Проблемът с „махайрата“ от Софрониево

(Ärmchenbeile) и по-точно тези от тип IIIЗВ по Wesse (Wesse 1990, Taf. 34–35). Бравите, попадащи в този тип, имат характерен объл завършек на шийката. Като примери за такива може да се посочат тези от колекция Арес (Ivanov 2000, 49, обр. 24.3, 24.5, 24.7) и една от колекция Вативи (Торбов 2016, 228, 2). Освен това на изображението, публикувано през 1965 г., ясно личи липсата на връзка между двата отделни предмета (обр. 1).

Тази хипотеза изискваше проверка на място и запознаване с оръжието¹. При извършения оглед се установи:

Проверката в инвентарната книга потвърждава, че находката, получила инвентарен номер А743, е предадена като дарение от Маринчо Чуков през 1963 г. Встрани с молив е отбелязано „консервирано“. Следва описанието: „Махайра – крив железен нож с едно острие. Дължина 0,53 m, ширина на ножа 4 cm, дръжката е плоска и отгоре завършва дъговидно, под която има два странични издатъка. VI в. пр.н.е.“

Ясно се вижда заваряването, извършено от реставратора, който е съединил двата предмета, без обаче напълно да покрие луфта между тях и след това е полирал завареното място (обр. 2).

Предполагамата дръжка определено има стесняване към върха, което е характерно за брадвите и длетата от този тип (тялото е плътно, но се стеснява към режещия ръб). Освен това се забелязва разширение на плоската страна, характерно за тези сечива (обр. 2). Липсват отвори за нитове за прикрепване към дръжката на ръкохватка от нетраен материал, факт отбелязан и от Б. Николов (Nikolov 1965, 166).

Самото острие има чупка към дръжката, която не е в резултат от намеса при реставрацията.

Тъпият ръб на острието е удебелен, а тъмната линия, която се забелязва на изображението от публикацията от 1965 г., всъщност представлява релефен изпъкнал ръб, преминаващ от двете страни по дължината на острието (обр. 1 и 3).

В първичната публикация Б. Николов е приложил снимка преди реставрацията, от която става ясно, че между острието и „дръжката“ има загуби на метал и свързването им не е било оправдано.

Дискусия

Наблюденията върху оръжието от Софрониево повдигат сериозни съмнения относно неговата идентификация като най-ранна махайра от тракийските земи. Комплексът от Софрониево е публикуван и коментиран нееднократно в научната литература. В. Hänsel го представя в своята монография, посветена на регионалното и хронологическо райониране в ранната желязна епоха по Долния Дунав, като включва освен металните находки и фрагменти от два керамични съда, които не са илюстрирани в публикацията на Б. Николов (Hänsel 1976, 170, 172–174, Taf. 67.11–20; 68). При Hänsel рисунката на меча е заимствана от статията на Николов, т.е. той е с „дръжка“. В. Teržan обаче представя острието и брадвата отделно и коментира, че в гроба в Софрониево са открити извит едноостър меч и кръстовидна брадва (Teržan 1987, 15, fig. 7.14–15). Христо Буюклиев в своята дисертация, посветена на тракийското въоръжение, споменава оръжието от Софрониево, като отчита, че при други автори то е определено като махайра (Bouyukliev 1981, 145–146). На това мнение е и Д. Агре, която, сравнявайки го с меча от аристократичния гроб при Маломирово–Златиница, приема тезата, че това е най-ран-

---

1 Благодарим на директора на Регионален исторически музей Враца – Георги Ганецовски, който ни предостави достъп до предмета.

Обр. 3. Мечът от Софрониево (по Nikolov 1965, obr. 4a) сравнен с брадва от тип III3B2 по Wesse от колекция „Арес“ (по Ivanov 2000, obr. 24.5)

Fig. 3. The sword from Sofronievo (according to Nikolov 1965, fig. 4a) compared to an axe of type III3B2 according to Wesse from the Ares collection (after Ivanov 2000, fig. 24.5)

Обр. 4. Рисушка на оръжието (автор Т. Бояджиев)
Fig. 4. Drawing of the weapon (by T. Boyadzhiev)

ният меч-махайра в Тракия (Agre 2011, 92–93). Н. Торбов също приема възстановката на Б. Николов и посочва оръжието от Софрониево като ранен представител на този тип мечове (Торбов 2016, IX–X). В своите по-късни изследвания не отхвърля интерпретацията на Б. Николов, но аргументирано поставя под съмнение синхронността на предадените в музея материали от могилата в Софрониево. Той смята, че е възможно те да произхождат от различни гробове, като подчертава, че желязната верижка-колан е значително по-късна от другите находки от комплекса и вероятно мечът също трябва да се датира по-късно² (Торбов 2018, 17–18; 2020, 8). Последно V.-Ş Cărbăbişi публикува илюстрацията на целия комплекс от Софрониево, заимствана от Teržan, в която острието на меча и кръстовидната брадва са представени отделно, а не като части от едно оръжие (Cărbăbişi 2018–2019, 134, fig. 16, cat. no. 22).

Вероятно в инвентара на гроба, от който произхожда острието на меч, е присъствала и кръстовидна брадва. Между предаването на находките и публикуването на статията от Б. Николов са изминали две години. От изображението, публикувано от Николов през 1965 г., изглежда, че оръжието все още не е реставрирано, а острието е поставено до брадвата само за заснемане (обр. 1). При по-внимателно вглеждане в тази снимка става ясно, че между двата

² Важно е да се отбележи, че в цитираната по-горе публикация на В. Teržan този предмет е представен погрешно като част от юзда (Teržan 1987, 16, fig. 7.13).

Обр. 5. Карта на обектите по течението на река Дунав, от които произхождат находки сходни с тези от Софрониево. 1. Софрониево; 2. Район на Враца; 3. Desa; 4. Balta Verde; 5. Абритус; 6. Basarabi (автор Т. Бояджиев)

Fig. 5. Map of sites along the river Danube with finds similar to those from Sofronievo. 1. Sofronievo; 2. Vratsa region; 3. Desa; 4. Balta Verde; 5. Abrutus; 6. Basarabi (author T. Boyadzhiev)

предмета липсва физическа връзка. Очевидно „реставрацията“ е извършена по-късно, но в музея липсва информация кога и от кого е направено това. Нашата снимка на предмета показва по-плътно заваряване, което не се забелязва на изображението от 1965 г. (обр. 1 и 2).

Острието от Софрониево силно наподобява едноострите мечове с Т-образна дръжка заради характерната чупка към дръжката и разширения ръб на задната страна (обр. 4). Въпреки липсата на оригинална дръжка, най-вероятно оръжието от Софрониево спада към мечовете от този тип. Известни са повече от 60 екземпляра от тези къси мечове, които са разпространени в широк регион, но в три обособени области – басейна на Долен Дунав, югоизточната алпийска зона и Централна Италия. Мечовете, съпоставими с този от Софрониево, произхождат основно от некрополи, свързани с културните групи Басараби, Гласинац, Доленска и Пиценум (Căgăbiși 2018–2019, 118, fig. 4). От българските земи към тази група, освен екземпляра от Софрониево, Căgăbiși е включил един напълно запазен меч с Т-образна дръжка, открит също в района на Враца³ (Fol et al. 2004, 295, fig. 256).

Припоената към острието дръжка всъщност е кръстовидна брадва, която има паралели в находки на територията на България (обр. 3). Тя е сходна с вариант IIIЗВ по класификацията на Wesse, характеризиращ се с ветрилообразен завършек на шийката (Wesse 1990, Taf. 34–35). Бравдата от Абритус се вписва в тази група, заедно с няколко други находки с неизвестно местонамиране, съхранявани в частни колекции. Археологическите интерпретации предполагат,

3 Този меч се съхранява в Националния исторически музей под номер 43142.

че този тип брадви вероятно са използвани и като оръжие. Тази теза се подкрепя от находката от Абритус, където подобна брадва е открита заедно с железен кинжал, две железни копия и две бронзови юзди. Според публикацията този комплекс е представител на кимерийската културна традиция и се датира в началото на VII в. пр.Хр. (Radoslavova 2006, 315).

Прави впечатление сходният състав на находките от Абритус и Софрониево, въпреки че комплексът от Софрониево превъзхожда по богатство и разнообразие на инвентара. Важно е присъствието и в двете на бронзови юзди, които според И. Венедиков са били използвани в периода 800–500 г. пр.Хр. (Venedikov 1957, 153–155).

Мечът от района на Враца най-вероятно също произхожда от разрушен гробен комплекс от втория период на ранната желязна епоха. Той е постъпил през 2000 г. в Националния исторически музей заедно с железни връх на копие и юзда и бронзова украса за конска сбруя⁴. Тези предмети без съмнение са били част от инвентара на гроб на воин-конник, както и находката от Софрониево (обр. 5).

Датиране на комплекса от Софрониево

Находките от могилата в с. Софрониево дават основание на Б. Николов да датира комплекса в VI в. пр.Хр. (Nikolov 1965, 199). От равнището на днешните познания тази дата може да се изтегли назад. Hänsel анализира керамичните фрагменти и ги определя към развитата фаза на група Басараби. На тази база, както и на фибулата, той поставя гробния комплекс в началото на VII в. пр.Хр. (Hänsel 1976, 174). Двуспиралната фибула с плочка на иглодържателя във форма на беотийски щит е типичен представител на тип В II 2 вариант δ по Д. Гергова (Gergova 1987, 47–52, Taf. 14–17), който е широко разпространен в Западна България, Източна Сърбия, Югоизточна Румъния и Македония през VII–VI в. пр.Хр. Най-ранният вариант на този тип фибули според D. Neilmann се среща в земите на днешна Северозападна България още от края на VIII и началото на VII в. пр.Хр. (Neilmann 2016, 12). Важна находка е бронзовата фиала, анализите на която позволяват по-прецизно хронологизиране. В. Teržan на базата на балкански паралели от Гласинац IVb хоризонт, както и такива от Средиземноморието и Гордион, я датира в късния VIII в. пр.Хр. (Teržan 1987, 17). Според Руслан Стойчев тя е продукт на ателие от елинските апойки на западния малоазийски бряг и е произведена в първите десетилетия на VII в. пр.Хр. Стойчев обръща внимание на това, че в стените на съда допълнително са пробити симетрично разположени отвори, което показва, че той е бил снабден с дръжка в определен момент от използването му (Stoichev 2009, 19–20). Бронзовият начелник от Софрониево също е отнесен към VII в. пр.Хр. (Marazov 1981, 21; 1996, 11). Бронзовите оребрени пластини са сходни с тези, открити в гроб в Зелена гора, асоцииран с фибула във формата на върбов лист, датирана във втората половина на VIII в. пр.Хр. (Cărbăși 2018–2019, 133). Въз основа на фибулата, елемента от ажурна украса на колан, фиалата и висулките от тип Гидичи, Cărbăși датира погребението от Софрониево в първата половина на VII в. пр.Хр. (Cărbăși 2018–2019, 143).

Заклучение

Посочените дотук мнения и аргументи позволяват коригиране на приетата дата за оръжието от Софрониево, като най-приемлива ни се струва първата половина на VII в. пр.Хр. Важно е да се представи и мнението на Н. Торбов, който смята, че през 1963 г. в музея са пре-

---

4 Благодарим на колегата Павлина Девлова, за справката от архивите на музея.

Проблемът с „махайрата“ от Софрониево

дадени находки от различни разрушени комплекси и е склонен да датира меча, приет от него за махайра, по-късно (Torbov 2018, 18). Възможно в разрушената могила да е имало вторичен по-късен гроб или гробове и механично събраните находки да са разновременни, но със сигурност острието от меч и кръстовидната брадва са част от по-ранния комплекс. Според нас мечът принадлежи към групата едноостри мечове с Т-образна дръжка, наричани често мечове от тип Басараби.

Представеният тук проблем с находката от Софрониево е пример как погрешното първоначално определяне и последвалата възстановка са въвели в заблуждение част от изследователите на тракийското въоръжение. В днешния си вид „махайрата от Софрониево“ присъства в редица публикации и каталози (Buyukliev 1981, 145; Torbov 2016, X; 2018, 14; 2020, 8; Iliev 2020, 1; Karadzhinov 2023, 18). Надяваме се, че изясняването на обстоятелствата около намирането на този предмет и преосмислянето на предложената досега интерпретация и датировка ще доведе до прецизирането на типологията и хронологията на нападателното въоръжение на траките в бъдещите изследвания.

Благодарности

Това изследване е подкрепено от проект „Глухите камъни: интердисциплинарни проучвания на ранната желязна епоха в Тракия“ № КП-06-Н80/6 от 2023 г. на Фонд „Научни изследвания“

References

- Agre, D. 2011. *The tumulus of Golyamata mogila near the villages of Malomirovo and Zlatinitsa*. Sofia: Avalon Publishing.
- Buyukliev, H. 1981. *Napadatelno vaorazhenie v drevna Trakia (kraya na XII v. pr. n.e. – 45 g. ot n.e.)*. Disertatsia za prisazhdane na obrazovatelna i nauchna stepen kandidat na istoricheskite nauki. Sofia, AIM–BAN (in Bulgarian).
- Cărăbiși, V.-Ș. 2018–2019. Short single-edge curved swords with a bent hilt in the Early Iron Age: A discussion on the stage of the research. *Dacia* LXII–LXIII, 117–167.
- Fol, A., Lichardus, J., Nikolov, V. (eds) 2004. *Die Thraker. Das goldene Reich des Orpheus*. Katalog-Handbuch zur Ausstellung. Mainz am Rhein: Verlag Philipp von Zabern.
- Gergova, D. 1987. *Fruh-und alteisenzeitliche Fibeln aus Bulgarien* (Prahistorische Bronzefunde, Abt XIV, Band 7). Munchen: C. H. Beck.
- Hänsel, B. 1976. *Beiträge zur regionalen und chronologischen Gliederung der älteren Hallstattzeit an der unteren Donau*. Bonn: Verlag Dr. Rudolf Habelt.
- Heilmann, D. 2016. Contextualising bow fibulae with Boeotian shield plates: Cultural transfer processes during Early Iron Age in the Central Balkan area. *Starinar* 66, 9–26. <https://doi.org/10.2298/STA1666009H>
- Iliev, I. 2020. Antichni mechove i boyni nozhove ot Istoricheski muzei – Dulgopol. *Zhurnal za istoricheski i arheologicheski izsledvania* 1, 7–34 (in Bulgarian).
- Ivanov, D. 2000. *Kolektsiya “Ares”*. Sofia: Univerditetsko izdatelstvo “St. Kliment Ohridski” (in Bulgarian).
- Karadzhinov, I. 2023. Tri nepublikovani zhelezni mecha s ezichesta drazhka ot Severna Bulgaria.

- Zhurnal za istoricheski i arheologicheski izsledvania* 2–3, 7–51 (in Bulgarian).
- Marazov, I. 1981. Trakiiski tip nachelnitzi. *Problemi na izkustvoto* 1, 19–27 (in Bulgarian).
- Marazov, I. 1996. *Rogozenskoto sakrovishhte*. Sofia: IK “Sektor” (in Bulgarian).
- Nikolov, B. 1965. Trakiyski pametnitsi vav Vrachansko. *Izvestia na Arheologicheskia institut* 28, 163–202.
- Radoslavova, G. 2006. Kimeriyski nahodki ot teritoriyata na kusnoantichnata krepost Abritus. *Helis* 5, 313–314 (in Bulgarian).
- Stoichev, R. 2009. *Phiala mesomphalos v Trakia. Opit za klasifikatsia* (Studii Kulturno nasledstvo 1). Sofia: Izdatelstvo na Nov Balgarski Universitet (in Bulgarian).
- Teržan, B. 1987. The Early Iron Age Chronology of the Central Balkans. *Archaeologia Iugoslavica* 24, 7–27.
- Torbov, N. 2016. *Ot kamaka do baruta – sbirka Vatevi. Antichno vaorazhenie*. Sofia: Izdatelstvo TON (in Bulgarian).
- Torbov, N. 2018. *Nozhat makhaira ili sica, orazhie ot II v. pr.Hr. – nachaloto na II v.* Sofia: ProVias (in Bulgarian).
- Torbov, N. 2020. *Antichni mechove ot Balgaria La Tène C – La Tène D*. Sofia: ProVias (in Bulgarian).
- Venedikov, I. 1957. Trakiyskata yuzda. *Izvestiya na Arheologicheskia institut* 21, 153–201 (in Bulgarian).
- Wesse, A. 1990. *Die Ärmchenbeile der Alten Welt: Ein Beitrag zum Beginn der Eisenzeit im östlichen Mitteleuropa* (Universitätsforschungen zur prähistorischen Archäologie, Band 3). Bonn: Verlag Dr. Rudolf Habelt.